

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „DUMITRU STĂNILOAE”
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE**

**REZUMATUL
TEZEI DE DOCTORAT**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PR. PROF. UNIV. DR. ION VICOVAN**

**DOCTORAND:
ALEXANDRU-GHEORGHE MATEI**

**IAȘI
2023**

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „DUMITRU STĂNILOAE”
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE**

**AVERI SECULARIZATE ALE AȘEZĂMINTELOR MONAHALE
NEÎNCHINATE DIN MOLDOVA,
ÎN PERIOADA DOMNIEI LUI AL. I. CUZA (1859-1866)**

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PR. PROF. UNIV. DR. ION VICOVAN**

**DOCTORAND:
ALEXANDRU-GHEORGHE MATEI**

**IAȘI
2023**

Cuprinsul tezei

Introducere	5
Capitolul I. Monahismul din Moldova în perioada 1859-1864	21
I.1. Influențe ale Iluminismului asupra monahismului din Moldova în timpul domniei lui A.I.Cuza	21
<i>I.1.1. Noi atitudini față de religie în Secolul Luminilor</i>	21
<i>I.1.2. Monahismul, avangardă în fața ideologiei iluministe</i>	24
<i>I.1.3. Iluminism și Francmasonerie</i>	26
<i>I.1.4. Monahism și Iluminism în Moldova</i>	28
I.2. Înființarea și funcționarea Ministerului Cultelor și a Instrucțiunii Publice	31
<i>I.2.1. Regulamentul Organic și înființarea unor corpuri de control a „chestiunilor bisericești”</i>	31
<i>I.2.2. Continuarea proiectelor secularizatoare sub Domnul Mihail Sturdza</i>	34
<i>I.2.3. Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.)</i>	36
<i>I.3.1. Trecerea mănăstirilor chinovii în administrarea Statului</i>	44
<i>I.3.2. Ordonanța 8570/1860 – un prototip al decretului 410/1959</i>	47
<i>I.3.3. Suspendarea mitropolitului Sofronie Miclescu și „secularizarea” testamentului său</i>	54
<i>I.3.4. Decretul din anul 1863: apogeul unui proces amplu de secularizare</i>	64
<i>I.3.5. Problematika mănăstirilor închinete</i>	67
Capitolul II. Averi secularizate ale așezămintelor monahale din Eparhia Iașilor	75
II.1. Mitropolia Moldovei	75
<i>II.1.1. Averi și venituri ale Mitropoliei Moldovei</i>	75
<i>II.1.2. Moșiile Mitropoliei</i>	77
<i>II.1.3. Venituri din acareturi și peciuri</i>	85
<i>II.1.4. Averele mișcătoare existente în reședința mitropolitană la suspendarea mitropolitului Sofronie Miclescu</i>	87
II.2. Așezămintele monahale chinoviale	92
<i>II.2.1. Mănăstirile Neamț și Secu</i>	92
<i>II.2.2. Mănăstirile Agapia, Văratice și Vorona</i>	102
II.3. Așezăminte monahale pământene subordonate Mitropoliei Moldove	112
II.4. Așezămintele monahale pământene desființate	122
Capitolul III. Averi secularizate ale așezămintelor monahale pământene din Eparhia Romanului și Bacăului	135
III.1. Înzeștrări ale Episcopiei	135
<i>III.1.1. Moșiile Episcopiei</i>	138

III.1.2. Veniturile din peciuri	143
III.2. Mănăstirea Bogdana	144
III.3. Mănăstirea Doljești-Roman	147
III.4. Schituri desființate în Eparhia Romanului și Bacăului	151
Cap. IV. Averi secularizate ale așezămintelor monahale pământene din Eparhia Hușilor	165
IV.1. Avera și veniturile Eparhiei Hușilor până la jumătatea secolului XIX	165
IV.2. Avera mișcătoare existentă în Centrul Eparhial al Hușilor	181
IV.3. Mănăstirea chinovială Adam	185
IV.4. Schituri desființate în Eparhia Hușilor	190
Cap. V. Contribuții și perspective privind secularizarea monahismului românesc ...	212
V.1. Secularizarea în presa națională și internațională	212
V.2. Averi mănăstirești și impact în economia Statului	223
V.3. Reforma agrară și secularizarea averilor mănăstirești	230
V.4. Personalități implicate în procesul de secularizare a mănăstirilor neînchinat din Moldova	236
V.5. „Șabloane” și „clișee” întipărite în literatura de specialitate	250
Concluzii	255
Bibliografie	259
Anexe	274

Introducere

Aflată la cumpăna unei perioade marcată de cutumele regimului fanariot și perspectivele entuziaste ale unui Stat la început de drum, domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859 -1866) este percepută ca o perioadă de tranziție, în care se impunea o reorganizare sistemică, dar care s-a dovedit de astfel, deosebit de fecundă prin numeroasele reforme adoptate în toate aspectele vieții economice, politice și sociale.

Aceste reforme se încadrau bineînțeles, într-un cadru mai larg, internațional, iar adaptabilitatea unora dintre ele trebuia să țină cont de particularități naționale și regionale, ceea ce nu s-a întâmplat și deci, a condus adesea la controverse și stări conflictuale. Un astfel de exemplu sunt reformele bisericești în jurul cărora s-au iscat aprige tensiuni și discuții contradictorii.

Dacă unele reforme au fost benefice contribuind la fundamentarea unei organizări unitare, la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române sau la ridicarea standardelor și calității pregătirii clerului, altele au marcat un nou tip de relație Stat – Biserică, în care amestecul invaziv, uneori abuziv al autorităților în chestiuni ce țineau până atunci de viața internă, canonic-statutară a Bisericii, devenea o trăsătură constantă a acestei relații.

Atenția cercetării de față s-a aplecat asupra acelor reforme de secularizare a averilor mănăstirești din Moldova, dar în mod special asupra celor neînchinat la vreun așezământ străin, din dorința de a înțelege cât mai bine procesul de secularizare culminat cu decretul din 13 decembrie 1863, și a reverberațiilor acestuia pentru mănăstirile și monahismul moldav.

În societăți care se definesc a fi de consum, în care termeni precum productivitate, multinaționale, monopolizare, randament sau capital sunt termeni cheie pentru înțelegerea mecanismului acestora, voci precum cea a Bisericii care prioritizează echilibrul dintre conștiința de sine, ființială, aspirațiile omului de natură metafizică și comportamentul său în plan social, „incomodează” cu atât mai mult cu cât reprezintă o autoritate credibilă în sânul unei comunități sau națiuni.

Poate acest aspect este unul dintre motivele pentru care, în ultimii ani se aud voci în spațiul public, în mod constant, care contestă vehement o relație funcțională Stat-Biserică, fie prin împotrivirea la co-participarea Statului în proiectele și activitățile Bisericii, fie sub tema impozitării Bisericii Ortodoxe Române. Dorința de a vulnerabiliza instituțiile religioase prin diminuarea sau îngrădirea spațiului de manifestare în scopul subzistenței materiale, s-a manifestat din plin sub „umbrela” ideologiilor de natură marxistă și de ce nu, astăzi, ele

reapar sub cea ale ideilor neo-marxiste, motiv pentru care considerăm că tema secularizării este încă de mare actualitate.

În fața acestor provocări, la nivel instituțional, Biserica Ortodoxă Română trebuie să aibă „instrumentele” și cunoștințele necesare pentru a evalua și măsura din punct de vedere material și economic pe de-o parte privirea și aducerea la limita subzistenței a monahismului românesc în anul 1863 și 1959, iar pe de altă parte, efectele benefice ale acestei jertfe pentru dezvoltarea Statului.

Privind decretul 410/1959 există o amintire mai vie, și deci, o literatură mai bogată, ceea ce nu se poate spune despre perioada 1859-1864 care s-ar părea ca a fost o sursă de inspirație pentru reformele bisericești adoptate un secol mai târziu, considerând că o astfel de cercetare, ca cea de față, este necesară cunoașterii amplului fenomen de secularizare a mănăstirilor românești (neînchinată) în spațiul moldav.

Demersurile acestui proiect de cercetare s-au născut din dorința de a se constitui într-un instrument util în acest gen de dialoguri, iar lucrarea oferă în acest sens, situații catagrafice cu valori minime, dar certificate de către documentele existente cu precădere în rafturile Direcțiilor Județene și Centrale ale Arhivelor Naționale.

Scopul și obiectivele cercetării. Scopul principal al cercetării noastre este acela de a reda o imagine cât mai precisă, detaliată și coerentă a pierderilor suferite de monahismul din Moldova, în urma măsurilor ce au corespuns unor etape importante în procesul complex de secularizare, de a preciza într-un mod sintetic, dar relevant, situația materială a fiecărui așezământ monahal din Moldova pentru perioada 1859-1864 precum și impactul noilor reforme prin redarea catagrafiilor și inventarelor epocii în privința mănăstirilor neînchinată. *Metodologia cercetării.* Principala tehnică folosită în cadrul cercetării de față este reprezentată de studiul documentelor, ținând cont de toate aspectele ce compun acest proces, începând cu încadrarea cronologică a evenimentelor, dar și a istoriografiei realizate în jurul subiectului de interes.

Prin strângerea informațiilor, respectiv alcătuirea listei bibliografice, s-a încercat delimitarea clară și concisă dintre izvoare și literatura secundară (izvoarele având caracter edit, dar mai cu seamă inedit), precum și cercetarea surselor istorice de o importanță majoră constând în fondurile arhivistice, colecțiile Bibliotecilor (Centrală Universitară, Națională, etc.) presa contemporană evenimentelor, corespondență, rapoarte, ș.a.

Această etapă de acumulare a informațiilor a reprezentat o îmbinare a activității fizice, dinamice, pe teren, unde s-a folosit metoda fotografierii și scanării documentelor solicitate în urma consultării diverselor cataloage ale fondurilor și colecțiilor, apoi activitatea de birou

ce a presupus selectarea și gruparea informațiilor, această etapă constituindu-se în metoda de acumulare a informațiilor urmând critica internă și externă a surselor documentare și stabilirea realităților istorice prin metoda comparativă a surselor.

Metoda lingvistică a fost folosită atunci când ne-am referit la documentele scrise cu caractere chirilice de tranziție. O prioritate de natură tehnică a fost expunerea cursivă a datelor și informațiilor, dar și sintetizarea lor (metoda sintezei), un aspect important pentru a păstra cadrul obiectivelor.

I. Monahismul din Moldova în perioada 1859-1864

Rădăcinile schimbării de percepție a lucrării Bisericii Ortodoxe în societate, după „tiparul” occidental, le găsim în secolul Luminilor unde, în ciuda câștigurilor pe plan științific, politic și social, în plan spiritual propunea golirea creației de Dumnezeu prin deismul care propovăduia un Dumnezeu impersonal. Se redefinea astfel, rolul în societate a preotului, parohiei și a mănăstirii.

În privința mănăstirii și deci, a vieții monastice, atitudinea omului „iluminat prin rațiune” și suficient prin „sine însuși” era una de negare a importanței acesteia, însă monahismul a cunoscut în Apus și Răsărit evoluții diferite. În Europa Apuseană, la sfârșitul secolului al XVIII-lea prezența monastică era o umbră a marilor abații, în timp ce în Răsărit avea loc o reînnoire filocalică duhovnicească.

Moldova aflată la începutul secolului al XIX-lea era încă împresurată de roadele paisianismului, numeroase obști urmând Regula Sfântului Paisie Velicicovschi, iar numeroși ucenici și descendenți duhovnicești ai Sfântului au fost figuri ilustre în rândul ierarhilor și a viețuitorilor monahali din această perioadă.

În ciuda acestui fapt, ideea de amestec extrem din partea autorităților în viața monastică era deja înrădăcinată și validată în spațiul european iluminist, s-a manifestat timid, dar perpetuu și clar în proiectele secularizatoare ale domnitorului Mihail Sturdza (1834 – 1849).

Pentru a păstra un cadru obiectiv și cronologic în scopul înțelegerii procesului de secularizare, s-a încercat o etapizare având ca „borne” acțiuni și manifestări concrete, relevante acest lucru, astfel că, putem identifica în Regulamentele Organice și înființarea unor „corpuri de control” un prim început al fenomenului la care ne referim. Ingerințele generalului rus Kisselef pentru a se organiza o comisie pentru administrarea averilor

mănăstirești au prins contur în perioada domniei lui M. Sturdza, însă implementarea lor a fost frânată de ocârmuirea înțeleaptă a mitropolitului Veniamin Costachi (1803-1842). În întâmpinarea acestor proiecte a venit însuși mitropolitul cu propriul său proiect prin care s-au pus bazele viitoarei dicasterii. Practic, se instituia Departamentul trebilor bisericești, însă aceste chestiuni rămâneau în frâiele Bisericii.

Una din încercările domnitorului M. Sturdza a luat forma unui proiect publicat tocmai în *Gazeta de Transilvania*, în anul 1843¹, adus în atenție cu ocazia cercetării noastre și analizat în conținutul tezei.

Începând cu anul 1859 primele guverne au avut în componența lor Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice (în continuare M.C.I.P.), acestea constituindu-se de acum în autoritatea responsabilă de catagrafierea și administrarea averilo mănăstirești. Tot acum a fost înființat „organul executiv” al acestui Minister: „*Comisia regulatoare a averilor monastirești*”, fiind propuși ca și coordonator de proiect colonelul Iancu Ghica, iar președinte, Grigorie Cozadini². Comisia a început activitatea în vara anului 1859 având ca sarcină cercetarea pe teren a mănăstirilor, urmată de întocmirea de catagrafii ale averilor³ și ale documentelor, de strângerea de informații și mărturii privind neajunsurile, abuzurile sau nemulțumirile existente în sânul obștilor.

Această comisie era însoțită de cele mai multe ori de ministrul Cultelor și chiar prim-ministru⁴, iar în urma cercetării se întocmea un proces verbal, referate, și uneori jurnale ale acțiunilor întreprinse.

O primă măsură importantă luată de nouă orânduire, sub domnia lui Al.I.Cuza, a fost emiterea decretului 4381 prin care, administrarea mănăstirilor chinoviale au trecut în sarcina M.C.I.P.. Această măsură a contribuit la încordarea tensiunilor existente între Mitropolie și Domnie, conflict ce a „erupt” mai cu seamă după cea de a doua acțiune majoră/fază a secularizării și anume, emiterea ordonanței 8570 la 16 august 1860, pe care o numim un potențial prototip al decretului de mai târziu – 410/1959.

În toamna aceluiași an a fost suspendat mitropolitul Sofronie Miculescu, suspendare ce a fost reclamată ca fiind abuzivă chiar de opoziția politică prin vocea lui Lascăr Catargiu, iar mai târziu aceste acțiuni au fost indirect, recunoscute și asumate, prin demisia înaintată de guvern la 17 ianuarie, 1861. Relatările duhovnicului Andronic de la mănăstirea Neamț,

---

¹GAZETA DE TRANSILVANIA, nr.101, Brașov, 2 dec. 1843

²D.J.A.N., Iași,..., dos. 357/1860, f.30-31.

³D.J.A.N., Iași,..., dos. 360/1860, f.91.

⁴Despre prezența lui M. Kogălniceanu vorbește Duhovnicul ANDRONIC în *Cronica inedită*, Mănăstirea Neamț, 1855-1862.

contemporan evenimentelor, descriu ridicarea mitropolitului ca o sechestrare abuzivă în dimineața hramului Mitropoliei, în timpul sau după slujba Sfintei Liturghii, par a fi parțial confirmate de filele arhivelor⁵. Mihail Kogălniceanu a rămas, pe parcursul tuturor evenimentelor legate de mitropolit și secularizare, cel mai efervescent rival al mitropolitului. La scurt timp după trecerea la cele veșnice, testamentul mitropolitului, un document prezentat în mod inedit⁶ cu ocazia cercetării, a fost confiscat de către Stat aducându-se Mitropoliei un prejudiciu în valoare de 728.000 de lei.

Decretul din anul 1863 a reprezentat „apogeul” precesului secularizator atât a mănăstirilor închinat cât și a celor neînchinat. Legea votată în anul 1863, în data de 13 decembrie a rămas în Istoria Românilor cu numele de „reforma secularizării” fiind prezentată ca o reușită a domniei lui Al. I. Cuza.

Benefică prin prisma recuperării patrimoniale și slăbirii influenței străine în cazul mănăstirilor închinat, această măsură, în cazul celor închinat, a fost bine cunoscută în rândul elitelor politice, dar trecută cu vederea în presa vremii.

II. Averi secularizate ale așezămintelor monahale din Eparhia Iașilor

În anul 1859, conform tabelelor centralizatoare din bugetul Casei Clerului, Mitropolia avea un venit anual în valoare de 781 382 de lei⁷, o sumă deloc neglijabilă pentru tânărul Stat care se confrunța cu mari deficite în plan economic.

Cele mai multe venituri proveneau din arenzile moșiilor, plătite odată sau de două ori pe an cu ocazia hramurilor Sfinților Gheorghe și Dimitrie.

Au fost catagrafiate 23 de moșii mai mici sau mai mari care aparțineau în mod direct de Mitropolie și s-a încercat identificarea amplasamentului fiecăreia în parte precum și strângerea de informații legate de acestea. Cele mai multe dintre moșii erau administrate de metoace ale Mitropoliei, însă odată cu ordinul desființării a numeroase schituri și a decretului din anul 1863 s-au desființat și s-au dat uitării mici oaze de viețuire monahală cu istoria fiecăruia în parte.

---

⁵D.J.A.N., Iași,..., dos. 385/186..., f.21.

⁶Alexandru-Gheorghe MATEI, „Golgota” unui ierarh mărturisitor: Mitropolitul Sofronie Miclescu (1851 - 1861). *Contribuții privind suspendarea și testamentul său*, în „Teologie și Viață”, supliment, anul XXXII, nr. 5-8, mai-august, 2022.

⁷D.J.A.N., Iași, ... dos.549/1859.

Pe lângă aceste proprietăți și veniturile produse de acestea, adăugăm și testamentul „sfârâmat” de către autoritățile competente, dar și sechestrul ce s-a pus pe averea mișcătoare în centrul mitropolitan odată cu ridicarea mitropolitului Sofronie Miclescu. S-au sigilat în acea zi toate încăperile reședinței mitropolitane și s-a efectuat un amplu inventar⁸ ce a cuprins 19 încăperi și 14.806 de obiecte de la cele banale precum săpunul sau cutiuțe de hârtie până la engalpioane și portrete poleite de mare valoare. Lucrarea de față a inclus selectiv o parte reprezentativă a acestui inventar.

Acest inventar este totodată o descriere istorică prețioasă a vechiului centru mitropolitan, a compartimentării acesteia și a odăilor componente și averea mișcătoare aferentă fiecăruia: „Odaia Cancelariei Direcției”, „Etacu mitropolitului”, „Cămaruția Etacului”, „Odaea din mijlocu”, „Salonul cel Mare”, „Antretul cel Mare”, „Bucătăria”, „Podu”, „Florăria”, „Grajduri”, „Șura”, „Ograda” și „Hambarul”.

Pentru așezămintele monahale chinoviale precum Neamț, Secu, Agapia, Văratice sau Vorona, s-au întocmit acele situații catagrafice care redau moșiile mănăstirești existente la anul 1859 și arenzile aferente lor, dar o altă sursă importantă pentru bugetul Statului provenind de la aceste mănăstiri și altele, a fost licitarea, confiscarea și vânzarea animalelor din gospodăriile acestora, un aspect ce nu a fost abordat până acum sub o cercetare critică.

În această privință, mănăstirile Neamț cu Secu dețin „recordul” în spațiul Moldovei, cu gospodăria impresionantă, identificând vânzarea a aproximativ 11.000 de capete de animale, în decursul a aproximativ 3 ani.

Mănăstirile Slatina, Râșca, Bisericiani, Pângărați, Coșula și Biserica Nicolae Domnesc făceau parte din circumscripția Mitropoliei având statutul de mănăstiri neînchinat, dar subordonate direct Mitropoliei, fiindu-le prezentate în teză, averile nemișcătoare valorificarea lor anuală.

O categorie deosebit de importantă este cea a așezămintelor monahale desființate prin ordonanța 8570, pentru cele mai multe acest moment însemnând capătul istoriei lor pe de-o parte, iar pe de altă parte însemna pierderea unui patrimoniu material și spiritual deosebit. Aceste așezăminte sunt prezentate pe districtele corespunzătoare epocii, astfel că pentru districtul Botoșani, așezămintele supuse efectelor juridice a ordonanței au fost schiturile Agafon și Unsa; districtul Dorohoi: Gorovei; districtul Suceava: Preutești; districtul Neamț: Vânători, Runcu și Țibucani, iar pentru districtul Iași, schitul Zagavia.

---

⁸D.J.A.N., Iași,..., dos. 248/1860, f.21.

Schiturile Gorovei și Agafton au fost salvate de la desființare mulțumită acriviei obștii – în cazul Agaftonului și a icoanei făcătoarei de minuni a Sfântului Ioan Botezătorul, în privința schitului Gorovei. O situație de nedreptățire și de tristă amintire este cea a așezământului Zagavia, subiect tratat distinct pe parcursul studiilor doctorale⁹.

III. Averi secularizate ale așezămintelor monahale pământene din Eparhia Romanului și Bacăului

Urmând aceeași structură, catagrafierea patrimoniului începe cu cel al centrului eparhial, apoi a așezămintelor subordonate și cele desființate, dar înaintea redării tablourilor catagrafice am considerat potrivită revalorificarea unei descrieri a patrimoniului mișcător din anul 1864 realizată de Gr. Musceleanu¹⁰. În această descriere sunt menționate obiecte precum veșmântul Sfântului Ioan Gură de Aur dar și alte obiecte de valoare ale Episcopiei.

Venitul anual al Episcopiei însuma 519 258 lei¹¹, cea mai mare parte provenind din cele 11 moșii prezentate, iar o mică parte (25.800) provenind din veniturile peciurilor. Pentru o imagine a organizării administrativ-economice în epocă, a fost redată o listă cu cheltuielile necesare întreținerii Episcopiei pe anul 1860, de unde reiese și alcătuirea personalului existent la Episcopie.

Cu o obște formată din 24 de viețuitori, mănăstirea Bogdana era subordonată Mitropoliei și avea o avere funciară compusă din trei mari moșii (din care moșia înconjurătoare cuprindea numeroase locuri de fâneată, mori și vii) care aduceau un venit considerabil, în valoare de 95.982 lei.

Un alt așezământ de renume a fost și mănăstirea Doljești-Roman care, deși în momentul desființării avea 5 moșii, a cunoscut perioade și mai înfloritoare în istoria ei, de astfel destul de scurtă. Cu toate acestea și cele 5 moșii aduceau un venit substanțial, în valoare de 95.596 lei, iar patrimoniul cultic era unul bogat, redat fragmentar în această lucrare.

Schiturile desființate în Eparhia Romanului și a Bacăului au fost în număr de 12, pentru districtul Putna: Scânteia, Troțușianu și Sf. Ioan „atârnat” de aceasta, Moșunoele, Brazi, Bulucu și Varnița; districtul Bacău: Tissa, Savu, Cotumba, Afsău; districtul Tecuci:

---

⁹ Alexandru – Gheorghe Matei, *Desființarea schitului Zagavia, județul Iași*, în „Studia Theologica Doctoralia”, vol XIII, Edit. Doxologia, Iași, 2021.

¹⁰ Grigore MUSCELEANU, *Calendar pentru anul de la Kristus 1863*, Ed. Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, București, 1863.

¹¹ D.J.A.N., Iași, ... dos.549/1859.

Buciumeni și districtul Roman cu schitul Giurgenii ce adăpostea o obște numeroasă, de 102 viețuitoare.

IV. Averi secularizate ale așezămintelor monahale pământene din Eparhia Hușilor

Cu puțin sub veniturile Mitropoliei, câștigul anual al Episcopiei Hușilor, pe anul 1859, consta în suma de 707.789 lei, majoritatea veniturilor fiind generate de cele 11 proprietăți funciare. Până în acest an însă, numărul proprietăților existente la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea era impresionant: 37.

Numele acestor numeroase moșii ne sunt cunoscute datorită unui opis de documente realizat în anul 1863 de către „D. Vasilie Hanoiescu chartofilaulu Sf. Episcopiei Hușilor”¹².

Ca și în cazul Eparhiei Romanului și Bacăului, dispunem de olistă realizată în anul 1864, referitoare la personalul existent în reședința eparhială, dar și informații referitoare la încăperile acestei reședințe și averea mișcătoare aflată în acestea. Reședința eparhială era alcătuită din 12 încăperi, fiecare denumită după scopul predestinat întrebuințării: „odaea cea mare”, „Odaea a doua”, „Odaea a treia”, „Odaea a patra”, „în sală”, „odaea de-a stânga dela ușa sufrageriei”, „la Kafîțerie”, „la cămară”, „la bucătărie”, „la prescurărie”, „Pitărie”, „Biblioteca” și „Florăria”. Sunt prezentate în conținutul tezei, părți din patrimoniul existent în aceste încăperi, de o diversitate interesantă, regăsind în acest inventar obiecte precum relicvarul ce adăpostea moaștele Sfintei Varvare sau engolpionul oferit în dar episcopului Inocențiu de către țarina Ecaterina a II-a a Rusiei până la „Istoria Kinei” din rafturile bibliotecii.

Cel mai impozant așezământ din regiune era cel mai probabil, mănăstirea Adam, mănăstire aflată sub ascultarea Mitropoliei, dar cu o obște impresionantă ce număra 166 de viețuitoare venite din întreaga Moldovă, din numeroase sate, dar și orașe precum Bârlad, Iași, Galați, Vaslui, dar și Basarabia. Cele 9 moșii (incluzând moșia înconjurătoare) aduceau un venit de peste 10.000 de lei, iar pe lângă acestea obștea administra gospodării mari.

Cele mai multe așezăminte desființate sub incidența ordonanței 8570 au fost cele din Eparhia Hușilor, după cum urmează, pentru districtul Fălciu: Zgura, Grumăzoaia, Brădicești;

---

¹² D.J.A.N., Vaslui, fond *Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice*, dos.62/1864.

districtul Covurlui: Ghereasca, Zimbru, Pănușești; iar pentru districtul Vaslui: Lipova, Mera, Cetatea Mică, Porcăreț, Mălinești, Golgo(f)ta și Deleni.

V. Contribuții și perspective privind secularizarea monahismului românesc

Ultimul capitol este structurat pe 5 subunități menite să concentreze noutățile, observațiile și rezultatele la care s-au ajuns în urma activității de cercetare desfășurată pe parcursul ciclului de studii doctorale.

Primul subcapitol, intitulat *Secularizarea în presa națională și internațională*, reprezintă o privire de ansamblu a reformelor de secularizare așa cum se reflecta ea în presa națională și internațională.

Următorul subcapitol *Averi mănăstirești și impact în economia Statului* reprezintă atât o sinteză a rezultatelor cercetării, cât și o centralizare a datelor raportate la nivelul centrelor eparhiale și a monahismului din Moldova în general, precum și o materializare fizică a consecințelor și impactului procesului de secularizare asupra acesteia. În urma acestei centralizări rezultă că cele trei eparhii și deci Principatul Moldovei aduceau la un loc venituri în valoare de cel puțin 5.843.649 lei, veniturile provenite din împosesuiri fiind calculate doar pentru un an, întrucât aceste venituri au intrat în trezoreria Statului sub forme diferite, ca părți ale procesului de secularizare. Suprafața fondului funciar a episcopiiilor și mănăstirilor românești, neînchinat, din Moldova, o estimăm la cel puțin 133.510 ha.

Subcapitolul *Reforma agrară și secularizarea averilor* relevă faptul că tema secularizării a reprezentat pentru reforma agrară, un „cal troian”, întrucât, era modalitatea prin care moșiile marilor proprietari și oameni politici deopotrivă, rămâneau în continuare neatinse, a însemnat un „compromis” a facțiunilor politice pentru adoptarea acestei legiuri agrare, în sprijinul căreia a stat opinia publică exacerbată prin grija responsabililor de redacții (spre exemplu „Steaua Dunării” care aparținea lui M. Kogălniceanu).

În subcapitolul al IV-lea *Personalități implicate în procesul de secularizare a mănăstirilor neînchinat din Moldova* sunt identificați „actorii” principali în acest proces, pentru Principatul Moldovei, și se propune un clasament care să reflecte implicarea și contribuția avută în adoptarea măsurilor de confiscare și vitregire a bunurilor mănăstirești pământene. Poate contrar multor așteptări, acest clasament, în viziunea noastră, nu este condus de domnitorul Alexandru Ioan Cuza:

1. Mihail Kogălniceanu (1817 – 1891)
2. Grigorie Cozadini (1828 – 1897)
3. Alexandru Teriachiu (1829 – 1893)
4. Alexandru Ioan Cuza (1820 -1873)
5. Constantin Cristodulo-Cerchez
6. Arhimandritul Melchisedec
7. Iconomul Dimitrie Matcaș
8. Iancu Ghica și Scarlat Pastia

Motivul extinderii legii secularizării și la așezămintele neînchinat, modul de amestec abuziv al comisiilor ce au reprezentat Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice, justificarea acțiunilor ca fiind necesare pentru revigorarea vieții bisericești și monahale, cenzurarea opoziției formate, precum și exaltarea chestiunii mănăstirilor închinat în raport disproportionat cu cea a așezămintelor neînchinat, sunt adesea prezentate ca niște „clișee” în domeniile de cercetare, de profil. Tratarea acestor formulări prin filtrul cercetării noastre a luat forma ultimului subcapitol, intitulat ilustrativ *"Șabloane"și „clișee” întipărite în literatura de specialitate.*

Concluzii

În urma centralizării datelor obținute, putem măsura impactul economic al acestei reforme pentru vistieria Statului, fără a avea pretenții de exhaustivitate, dar cu precizarea că datele prezentate sunt valori minime certe, validate de suportul arhivistic, astfel că : a) pentru Mitropolia Iașilor a rezultat în urma studierii catagrafiilor, un venit total de minim 4.251.719 lei și o suprafață de cel puțin 65.998 ha. În aceste calcule nu intră acareturile și anexele gospodărești, precum nici patrimoniul cultic sau non-cultic, scoase la mezat; b) totalul veniturilor provenite din Eparhia Romanului a fost estimat la valoarea minimă de 738.641 lei cărora corespund proprietăți cu suprafața de aproximativ 30.451 ha; c) pentru Eparhia Hușilor totalul veniturilor era de aproximativ 853.289 de lei, iar suprafața estimată la aprox. 37.061 ha.

Cele trei eparhii aduceau la un loc venituri în valoare de cel puțin 5.843.649 lei, provenite din împosesuiri calculate doar pentru un an, cu excepția vânzărilor de animale care erau neregulate. Suprafața fondului funciar a Episcopiei și mănăstirilor românești, neînchinate, din Moldova, o estimăm la cel puțin 133.510 ha, însă câștigurile aduse în timp de această suprafață confiscată Bisericii, sunt greu de cuantificat.

Pe parcursul cercetării nu au lipsit provocări contextuale, întrucât aceasta s-a suprapus peste perioada pandemiei COVID-19 și restricțiile aferente, implicit restricționarea accesului la sursele arhivistice, ceea ce a determinat o permanentă adaptare la noi situații create¹³. În urma unui parcurs sinuos, cercetarea și-a atins în cea mai mare parte obiectivele, considerând că, prin aceasta, aduce anumite contribuții în sânul studiului Istoriei Bisericii Ortodoxe Române:

- redarea unei imagini cât mai precise a averilor secularizate ale mănăstirilor pământene, neînchinate, a pierderilor suferite de monahismul românesc;
- trasarea etapelor/fazelor secularizării acestora, cu preliminariile problematicii de la începutul secolului al XIX-lea;
- repunerea în atenția studiului istoric a proiectului de secularizare al domnitorului M. Sturdza, publicat în ...;
- identificarea și publicarea decretului și a ordinelor ministeriale abuzive de desființare a așezămintelor monahale, ordonanța 8570/1860 – prototip al decretului 410/1959;
- contribuții la cunoașterea suspendării și testamentului mitropolitului Sofronie Miclescu;
- redarea unor inventare inedite, ce oferă imagini descriptive a vechiului centru mitropolitan, informații despre componența bibliotecilor eparhiale, opusul de documente ale proprietăților Episcopiei Hușilor până la anul 1859, ș.a.;
- informații inedite, ce vin în completarea studiilor monografice, despre diverse așezăminte, de sine stătătoare sau aparținătoare – exemplul confiscării mașinii de postav de la mănăstirea Neamț, petrecători la așezămintele desființate, odoare ale acestor așezăminte, etc.;

---

¹³Dorința de a împărtăși experiența acumulată în urma acestor provocări, a stat la baza comunicării științifice: *Cercetarea arhivelor: surse și instrumente ale teologiei istorice în fața ideologiilor secularizatoare*, în cadrul evenimentului „SESSION OF SCIENTIFIC COMMUNICATIONS OF DOCTORAL STUDIES IN ORTHODOX THEOLOGY ORGANIZED (ONLINE) BY THE DOCTORAL SCHOOL OF THEOLOGY OF THE UNIVERSITY „DECEMBER 1, 1918” FROM ALBA IULIA, DECEMBER 15-16, 2021.

- creionarea unei liste cu personalitățile implicate în secularizarea mănăstirilor neînchinată, ierarhizată după raportul implicare – rol în acest proces;
- o raportare mai corectă a relației de condiționare dintre reforma agrară și cea a secularizării;
 revenirea asupra unor stereotipuri sau șabloane privitoare la subiect, insuficient tratate în mod critic, dar întipărite în literatura de specialitate.

Bibliografie

Izvoare inedite

1. D.J.A.N., Iași, fond Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice (M.C.I.P.), dos. 357/1860.
2. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.49/1859.
3. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.314/1859.
4. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.315/1859.
5. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.178/1859.
6. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.362/1860.
7. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.181/1860.
8. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.375/1860.
9. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.372/1860.
10. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.385/1860.
11. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.549/1859.
12. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.128/1859.
13. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 248/1860.

14. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 252/1859.
15. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 348/1859.
16. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.273/1859.
17. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.272/1859.
18. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.209/1859.
19. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.258/1859.
20. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.189/1859.
21. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 219/1860.
22. D.J.A.N., Iași, fond. M.M.S, dos. 22/1857.
23. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 341/1859.
24. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 337/1859.
25. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.279/1859.
26. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos. 131/1859.
27. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.208/1859.
28. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.218/1860.
29. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.172/1859.
30. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.259/1859.
31. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.120/1862.
32. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.224/1859.
33. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.272/1860.
34. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.137/1862.
35. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.237/1859.
36. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.243/1859.

37. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.244/1859.
38. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.236/1859.
39. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.245/1860.
40. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.90/1862.
41. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.129/1859.
42. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.253/1859.
43. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.193/1859.
44. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.249/1859.
45. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.251/1859.
46. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.226/1859.
47. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.151/1862.
48. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.247/1860.
49. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.149/1862
50. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.278/1860
51. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.220/1860.
52. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.360/1860.
53. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.116/1859.
54. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.79.
55. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.151/1859
56. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P, dos.89/1862.
57. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.59/1859.
58. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.361/1860.
59. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.364/1860.

60. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.126/1862.
61. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.223.
62. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos., 207.
63. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.369/1860.
64. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.367/1860.
65. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.371/1860.
66. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.155/1860.
67. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.38/1864.
68. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.370/1860.
69. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.370/1860.
70. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.240/1859.
71. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.18/1833.
72. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.43/1839.
73. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.57/1839.
74. D.J.A.N., Iași, fond M.C.I.P., dos.147/1859.
75. D.J.A.N., Iași, fond Mitropolia Moldovei și Sucevei (M.M.S.), dos.431/1836.
76. D.J.A.N., Iași, fond M.M.S., dos.8/1862.
77. D.J.A.N., Iași, fond M.M.S., dos.22/1857.
78. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Gorovei, dos.1/1842.
79. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Gorovei, dos.1/1856.
80. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Gorovei, dos.1/1859.
81. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Gorovei, dos.1/1863.
82. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.1/1860.

83. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.1/1861.
84. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.1/1862.
85. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.1/1863.
86. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.1/1864.
87. D.J.A.N., Botoșani, fond Mănăstirea Coșula, dos.3/1861.
88. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.116/1855.
89. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.7/1857.
90. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.8/1857.
91. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.115/1859.
92. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.176/1860.
93. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.50/1859.
94. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.20/1859.
95. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.10/1859-1862.
96. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.3/1858.
97. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.39/1859.
98. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.66. dos.39/1859.
99. D.J.A.N., Neamț, fond Mănăstirea Neamț, dos.66.
100. D.J.A.N., Vaslui, fond Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice, dos.62/1864.
101. D.J.A.N., Vaslui, fond M.C.I.P., dos.35/1861-1864.
102. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.2/1863.
103. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.12/1860.
104. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.18/1856.
105. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.14/1856.

106. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.16/1863.
107. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.21/1858.
108. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.29/1861-1862.
109. D.J.A.N., Vaslui, fond Episcopia Hușilor, dos.12/1853.
110. D.A.N.I.C., București, fond Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice, dos.834/1863.
111. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.261/1864.
112. D.A.N.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.764/1862.
113. D.A.N.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.242/1864.
114. D.A.N.I.C., București, fond M.C.I.P., dos. 374/1860.
115. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.241/1864.
116. D.A.N.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.425/1863.
117. D.A.N.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.388/1864.
118. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.770/1862.
119. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.835/1863.
120. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.883/1863.
121. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.880/1863.
122. D.N.A.I.C., București, fond M.C.I.P, dos.881/1863.
123. D.A.N.I.C., București, fond Alexandru Ioan Cuza, dos.9,
124. Biblioteca națională a României (B.N.R), București, fondul Kogălniceanu, dos.1312,
125. B.N.R., București, fondul Kogălniceanu, dos.1313.
126. B.N.R., București, fondul Kogălniceanu, dos.1871.
127. B.N.R., București, fondul Kogălniceanu, dos.2329.
128. B.N.R., București, fondul Kogălniceanu, dos.AIFK – LXXXIII.

129. B.N.R., București, fond Kogălniceanu, dos.334XX-10.

130. B.N.R., București, fondul Saint Georges, dos.22.

Izvoare editate

131. ***, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, vol. I, București, 1944.

132. BENGESCU, G., *Memorandum sur les eglises des monasteries, les biens conventuels et specialement sur les monasteries dedies de la Principaute de Valachie*, București, 1858.

133. BOLLIAC, Cezar, *Monastirile din România (Monastirele închinete)*, Ed. Typographia lui Stephan Rassidescu, Bucuresci, 1862.

134. BREZOIANU, Ioan, *Mănăstirile zise închinete și călugării străini*, Tipografia Colegiului Sf. Sava, București, 1861.

135. CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, vol VIII, Tipolitografia Buciumului Românesc, Iasi, 1886.

136. DOBRESU, Nicolae, *Studii de Istoria Bisericii Române contimporane (1850-1895)*, Tipografia „Bukarester Tageblatt”, Bucuresci, 1905.

137. ERBICEANU, Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a Catedralei Mitropolitane*, Ed. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1888.

138. GAZETA DE TRANSILVANIA, 2 dec. 1843, nr.101, Brașov,.

139. GAZETA DE TRANSILVANIA, 20 dec.1843, nr. 101, Brașov.

140. GAZETA TRANSILVANIEI, 17 decembrie, 1863, Brașov.

141. GIURESCU, C. C., *Istoria Românilor*, ed. a III-a, Cugetarea -Georgescu Delafras, București

142. ISTRATI, N., *Questia monastirilor închinete din Moldova*, Tipografia Minervei, Jassi, 1860.

143. KOGĂLNICEANU, M., *Scrisori 1834 – 1849*, Institutul de arte grafice și editură - Minerva, București, 1913.

144. L'OPINION NAȚIONALE, 22 februarie, 1863, Paris.
- LA PRESSE, 11 aprilie, 1864, Paris.
145. MELCHISEDEC, Ștefănescu, *Chronica Hușilor și a Episcopiei, Typographia C.A. Rosetti*, București, 1869.
146. MONITORUL OFICIAL, 14 Decembrie 1863, nr.249, Iași.
147. MONITORUL OFICIAL, 16 August 1860, nr.251, Iași.
148. MONITORUL OFICIAL, 18 decembrie, 1863, supliment, Iași.
149. MONITORUL OFICIAL, 2 iulie, 1864, nr. 136, Iași.
150. MONITORUL OFICIAL, 9 iunie, 1861, nr.199, Iași.
151. MUSCELEANU, Grigore, *Calendar pentru anul de la Kristos 1863*, Ed. Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, București, 1863.
152. POPESCU-SPINENI, Marin, *Procesul mănăstirilor închinete*, București, 1936.
153. Proiect de lege pentru secularizarea monastirilor în Monitorulu Jurnalul Oficialu alu Principatelor – Unite-Române”, nr.249, 14 decembrie, 1863.
154. Românu, 14 ianuarie 1864, nr.48, Iași.
155. Steoa Dunării, 24 aprilie, 1859, anul IV, Iași.
156. THE MANCHESTER GUARDIAN, 26 septembrie, 1864.
157. THE MORNING POST, 25 august, 1864, London.
158. THE OBSERVER, 16 august, 1863, Dublin.
159. THE OBSERVER, 9 august, 1863, Dublin.
160. URECHIA,V., *Istoria Scoalelor de la 1800 – 1864*, 1894.
161. VASILESCU, Coman, *Istoricul mănăstirilor închinete și secularizarea averilor lor*, București, 1932.

162. XENOPOL, Al., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XII, Edit. Cartea Românească, București.

163. XENOPOL, Al., *Domnia lui Cuza Vodă*, 3 vol., Ed. Elf, București, 2010.

Dictionare/repertorii/atlas

164. ***, *Atlasul istoric al mănăstirilor și schiturilor ortodoxe din România sec. XI-XXI*, Ed. Biblioteca Națională a României, București, 2010.

165. ***, *Dicționar biografic de Istorie a României*, coord. Stan Stoica, Edit. Meronia, București, 2008.

166. ***, *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele bisericești din România*, Ed. Bibliotecii Naționale a României, Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, 2011.

167. ***, *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, coord. De Dragoș Moldovanu, vol. 2, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014.

168. LAHOVARI, George Ioan, General C.I. BRĂȚIANU, Grigore C. TOCILESCU, *Marele dicționar geografic al României*, vol. III, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1900, București.

169. LAHOVARI, George Ioan, General C.I. BRĂȚIANU, Grigore C. TOCILESCU, *Marele dicționar geografic al României*, vol. II, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1899, București.

170. LAHOVARI, George Ioan, General C.I. BRĂȚIANU, Grigore C. TOCILESCU, *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1898, București.

171. LAHOVARI, George Ioan, General C.I. BRĂȚIANU, Grigore C. TOCILESCU, *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1901, București.

172. LAHOVARI, George Ioan, General C.I. BRĂȚIANU, Grigore C. TOCILESCU, *Marele dicționar geografic al României*, vol. V, Stabilimentul Grafic J.V. Socecu, 1902, București.

173. *Lista monumentelor istorice publicată în Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 113 bis/15.II.2016.

174. PACU, Moise N., *Dicționar geografic și statistic al județului Covurlui*, Tipo - Litografia I. Schenk, Galați, 1892.

175. PETCU, Ierom. Marcu-Marian, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova, astăzi dispărute*, Ed. Biblioteca Națională a României, București, 2010.

176. STOICESCU, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974.

Monografii și lucrări auxiliare

177. ANDRONIC, *Duhovnicul, în Cronica inedită, Mănăstirea Neamț, 1855-1862*.

178. Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, XXXIII, 2012.

179. ASLAN, Theodor C., *Politica agrară a României*, Atelierele grafice SOCEC & Co, București, 1909.

180. AXENCIUC Victor, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, vol III, Ed. Academiei Române, București, 2000.

181. AXENCIUC, Victor, *Produsul Intern brut al României 1862 – 2000*, vol 2, Edit. Economică, București, 2012.

182. BALȘ, Ștefan, Corina NICOLESCU, *Mănăstirea Neamț*, Ed. Tehnică, București, 1958.

183. BÎRZU, Protos. Vasile, *Mănăstirea Pângărați*, Ed. Astra Museum, Sibiu, 2016.

184. BIZĂU, Ioan, *Viața în Hristos și maladia secularizării*, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2002.

185. BRUSANOWSKI Paul, *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010.

186. CÂMPANU, Arhim. Iustin, *Mănăstirea Secu. O veche și nestinsă candelă în Munții Neamțului*, Ed. Doxologia, Iași, 2021.

187. CÂNDEA, Virgil, *Locul spiritualității românești în reînnoirea isihastă în România în reînnoirea isihastă*, Ed. Trinitas, Iași, 1997.

188. CHARTIER, Roger, *Originile culturale ale revoluției franceze*, Ed. Sedona, Timișoara, 1998.
189. CHAUNU, Pierre, *Civilizația Europei în secolul luminilor*, vol. I., Ed. Meridiane, București, 1986.
190. CHIFĂR, Nicolae, *Istoria creștinismului*, vol II., Ed. Univ. „Lucian Blaga”, Sibiu, 2008.
191. CIUCANU, Eustochia, *Mănăstirea Agapia*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1989.
192. Clit, Costin, *Mănăstirea Brădicești*, Ed. Doxologia, Iași, 2013.
193. De Michel VOVELLE et alii, *Omul Luminilor*, Ed. Polirom, Iași, 2000.
194. DICULESCU, Constantin C., *Episcopul Melchisedec*, Tipografia cărților bisericești, București, 1908.
195. DOBRE, Gheorghe, *Economie Modernă și Contemporană a României – note de curs*, București.
196. DOBRESCU, Emilian M., *Mapamond francmasonic*, Ed. Nemira, București, 1997.
197. Drăgușanu, Ion, *Istoria uitată și iertată a averilor mănăstirești*, Ed. Bucovina Viitoare, Suceava, 2003.
198. FILLITTI ,Ioan C., *Domniile Române sub Regulamentul Organic 1834-1848*, București, 1915.
199. FILLITTI, Ioan C., *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București, 1934.
200. Giurescu, C.C., *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ed. Curtea Veche, București, 2000.
201. HERTLING, Ludwig, *Istoria Bisericii*, Ed. Ars Longa, 1998.
202. HRENCIUC, Daniel, *Francmasoneria în România*, Ed. MEGA, Cluj-Napoca, 2016.
203. IFTIMI, Sorin, *Alexandru Ioan Cuza – 200 de ani de la naștere*, Edit. Mușatinii, Suceava, 2020.

204. IFTIMI, Sorin, *Cercetări privitoare la istoria bisericilor ieșene: monumente, ctitori, mentalități*, Ed. Doxologia, Iași, 2014.
205. IORGA, Nicolae, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, 2 vol., București, 1932.
206. IORGA, Nicolae, *Monastirea Neamțului. Viață călugărească și munca pentru cultură*, Ed. Tipografiei Monastirii Neamțu, 1925.
207. IRIMIA, Vasile, *Mănăstirea Gorovei, contribuții monografice*, Edit. Heruvim, Pătrăuți, 2015.
208. ISAR, Nicolae, *Relatiile Stat-Biserica în România modernă (1821 -1914)*, Ed. Fundației România de Măine, București, 2007.
209. JOANTĂ, †Serafim, *Isihasmul, tradiție și cultură românească*, Ed. Anastasia, 1994.
210. LATOURETTE, Keneth Scott, *A History of christianity*, vol II, Harper & Row, London, 1975.
211. LUPAN, Petre, *Mănăstirea Agapia*, Ed. Meridiane, București, 1967.
212. MACCULLOCH, *Diarmaid, Istoria creștinismului*, Ed. Polirom, Iași, 2011.
213. MARINESCU Beatrice, Valeriu STAN, *Documente externe privitoare la domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Corespondență diplomatică engleză (1859 – 1862)*, vol.1, Ed. Academiei Române, București, 2001.
214. MATECIUC, Dumitru, Aurel NEICU, *Monografia Liceului teoretic "Ștefan cel Mare" Hârlău : 1953-2008*, Ed. PIM, Iași, 2008.
215. NEGOE, Stelian, *Istoria guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, Edit. Machiavelli, București, 1995.
216. NICOLAU, †GHERONTIE, *Melchisedec – zugrăvit de câțiva dintre ucenicii săi*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Cernica – Ilfov, București, 1939.
217. NOLL, Mark., *Momente cruciale în istoria Bisericii*, Ed. Logos, Cluj-Napoca, 2008.

218. OLTEAN, Arhim. Daniil, *Repere ale istoriei vieții mănăstirești în Eparhia Dunării de Jos, în Credință, Istorie și Cultură la Dunărea de Jos*, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2005.
219. ONCIUL, Dimitrie, Mihail Kogălniceanu. *Memoriu la centenarul nașterii lui, Inst. De Arte Grafice Carol Gobl*, București, 1918.
220. OPREA, Ion N., *Personalități moldave*, Edit. P.I.M., Iași.
221. PĂCURARIU, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, Edit. Enciclopedică, București, 2002.
222. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, Ed. Trinitas, Iași, 2008.
223. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Ed. Trinitas, Iași, 2008.
224. *Patericul Sarovului*, Ed. Egumenița, Galați, 2020.
225. PETRESCU, Stelian, *Odoarele de la Neamțu și Secu*, București, 1911.
226. PIȚURCĂ, Aurel, *Istoria Economiei naționale – suport de curs*, Craiova.
227. POPINIUC, Mihaela, *Studiu istoric, în cadrul proiectului „Punerea în valoare a patrimoniului cultural prin consolidarea și conservarea bisericii „Sfântul Ioan Botezătorul” din cadrul ansamblului mănăstirii”*.
228. PORCESCU, Pr.Scarlat, *Mănăstirea Vorona, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, Iași, 1989.
229. PORCESCU, Scarlat, *Episcopia Romanului*, ediția a II-a, Ed. Filocalia, Bacău, 2008.
230. RENDINA, Claudio, Papii. *Istorie și secrete*, Ed. BIC ALL, București, 2002.
231. SLĂVESCU, Victor, *Finanțele României sub Cuza-Vodă*, vol.I, București, Ed. Fundației Culturale, 2003.
232. SLĂVESCU, Victor, *Finanțele României sub Cuza-Vodă*, vol.II, București, Ed. Fundației Culturale, 2003.

233. SLĂVESCU, Victor, *Finanțele României sub Cuza-Vodă*, vol.III, București, Ed. Fundației Culturale, 2003.
234. STOENESCU, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de Stat în România 1821 – 1999*, vol 1, Edit RAO, București, 2014.
235. TOMESCU, Constantin N., *Scurtă povestire despre mănăstirea Neamț și despre așezămintele monahale supuse ei: mănăstirea Secu și schiturile: Vovidenia, Pocrov, Sihăstria, Sihla și Icoana, Mănăstirea Neamț*, 1942.
236. TURCZYNSKI, Emanuel, *De la iluminism la liberalismul timpuriu*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.
237. VERDE, Rozalia, Teodor VERDE, *Monografia municipiului Onești – în date și evenimente*, 2003.
238. VICOVAN, Ion, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Ed. Trinitas, Iași, 2002.
239. VISARION, Viorel, *Miscarea de renaștere spirituală în Grecia în secolele al XVIII-lea – al XIX-lea și influențele acesteia în Țările Române*, rezumat teză de doctorat sub coord. Pr. Prof. Valer Bel, Cluj-Napoca, 2013.
240. VORNICESCU, Nestor, *Unde-i turma acolo-i păstorul*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova.

Studii și articole

241. ***, *Secularizarea averilor bisericesti (1863). Motivații și consecințe*, Ed. Basilica, București, 2013.
242. ANDRONIC Tasia, *Biserica mănăstirii Grumezoaia, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, XII-XIV, Vaslui, 1990-1992.*
243. APOSTU, Ion D., *O ctitorie lăpușneană necunoscută: schitul Unsa, în Hierasus*, nr. V/1983.
244. BENGHEAN, Florin, *Doi preoți luptători pentru unitatea națională a românilor: Dimitrie Matcaș și Avram, în „Sangidava”, nr.5, Târgu Mureș.*

245. BERECHET, Ștefan, *Dovezi noi asupra secularizării averilor mănăstirești*, în BOR, an XLI, 1923, nr.14,.
246. BERECHET, Ștefan, *Situația Bisericii și a Mănăstirilor din România*, în BOR,an.42, nr.15.
247. BERINDEI, Dan, *Motivații contextuale europene și românești ale secularizării averilor mănăstirești din 1863*, în „*Secularizarea averilor bisericesti...*”, Ed. Basilica, București, 2013.
248. BRUSANOWSKI, Paul, *Reglementări Bisericești Și De Stat Privitoare La Monahism În Trecut, În Volumul,„Monahismul Ortodox Românesc. Istorie, Contribuții Și Repertorizare”*, Vol.I, Edit. Basilica, București, 2014
249. BRUSANOWSKI, Paul, *Proprietăți manastiresti. Secularizarea din 1860-1864*, în volumul, *Monahismul ortodox românesc. Istorie, contribuții și repertorizare*”, vol II, Edit Basilica, București, 2016
250. BULAT, T.Gh., *O ctitorie târzie: Mănăstirea Doljești – Roman*, în „M.M.S.”, anul XLI, nr.11-12, 1965.
251. CĂDERE, Victor G., *Însemnări despre unele mînăstiri și schituri din Moldova, după cronica Mitropoliei Moldovei și Sucevei, din anul 1857*, în „M.M.S.”, anul XL, nr. 9-10, 1964
252. CHIABURU, Elena, *Sofronie Miclescu – ierarhul unionist și cărturar*, în *Carpica*, XLI, 2013.
253. CIUBOTARIU, Iulian Marcel, *Din corespondența inedită a episcopului Melchisedec Ștefănescu*, în „*Historia Universitatis Iassiensis*”, IV/2013.
254. CLIT, Costin, *Sfântul Teodosie de la Brazi. Documente inedite*, în „*Horeb*”, nr.3, 2021.
255. CLIT, Costin, *Câteva documente din fondul mănăstirii Adam, județul Galați*, în „*Danubius*”, anul XXXVIII, Galați, 2020.
256. CLIT Costin, *Contribuții la istoricul schitului Ghireasca*, „*Acta Moldaviae Meridionalis*, an XXVIII-XXIX, 2007-2008.

257. CLIT, Costin, *Din trecutul schitului Mălinești, (I)*, în „Prutul”, An VII, nr. 2 (44), iunie 2008.
258. CLIT, Costin, *Din trecutul schitului Mălinești, (II)*, în „Prutul”, An VIII, nr. 1 (45), ianuarie 2009.
259. CLIT, Costin, *Din trecutul schitului Mălinești, în " Cercetări istorice" Revista profesorilor de istorie din județul Vaslui*, Vaslui, an II nr. 4, septembrie 2008.
260. CLIT, Costin, *Documente inedite privind istoria schitului Gologofta și a moșilor din jur*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, an XXXIII, 2012.
261. CLIT, Costin, *O catagrafie a Mănăstirii Secu din 1840*, în *Buletinul informativ*, nr. V, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019.
262. CLIT, Costin, *Schitul Lipova din județul Bacău*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, an XXX, 2009, p.1-111.
263. CLIT, Costin, *Schiturile Porcăreț și Mălinești din județul Vaslui*, „Acta Moldaviae Meridionalis”, an XXxi, 2010.
264. CLIT, Costin, *Sfântul Teodosie de la Brazi. Documente inedite*, în „Horeb”, nr.3, 2021.
265. CLIT, Costin, *Un inventar inedit al Episcopiei Hușilor și al schitului Brădicești*, în „Cercetări istorice (serie nouă)”, an XXXIX, Iași, 2020.
266. CRĂCIUN, Iulian Silviu, *Ocomparație între biserica Sfântul Nicolae Domnesc și biserica Trei Ierarhi*, în *Acta Moldaviae Meridionalis*, nr. 31, vol 2, 2010.
267. ENACHE, George, *Problema monahală în România modernă. Între indeferentismul liberal și negarea comunistă*, în vol. *Răstignirea monahismului românesc: Decretul 410/1959*, Ed. Doxologia, Iași, 2009.
268. ENE, Ionel, *O lege mai puțin cunoscută a domnitorului Al. I. Cuza reactualizată în sec. al XX-lea*, în G.A., 2002,13, nr. 126.
269. GÂRBOVICEANU, Petre, *Actul de închinare al mănăstirii Adam către mănăstirea Sinaiului*, în „BOR”, XXXIX, nr. 6, 1915.

270. GHEORGHE, Adriana, *Secularizarea societății românești: de la registrele parohiale la starea civilă*, în SMI, 2005.
271. GIURESCU, C.C., *Suprafața moșiilor mănăstirești secularizate la 1863*, în „Studii.Revistă de Istorie”anul XII, 1959.
272. GOROVEI, Ștefan Sorin, *Ioan Neculce și tradițiile Putnei*, în *Analele Putnei*, an 1, nr. 2, 2005.
273. GURIȚĂ, Ioan-Augustin, Sorin GRIGORUȚĂ, *O catagrafie inedită a mănăstirii Coșula(1850)*, în Anuarul Institutului de Istorie A.D. Xenopol, LV/2018.
274. IACOB, Ovidiu, *Reformele religioase ale lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LIII, 2014.
275. MĂNUCA, Mihai, *Facultatea de Teologie din Iași – 1860-1864*, în *B.O.R.*, an. LXXVIII, 1960, NR. 9-10, p. 879, n.37.
276. MATEI, Alexandru – Gheorghe, *Influențe ale Iluminismului în raport cu monahismul în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866)*, în „Studia Theologica Doctoralia”, vol XII, Edit. Doxologia, Iași, 20.
277. MATEI, Alexandru-Gheorghe, „*Golgota*” unui ierarh mărturisitor: *Mitropolitul Sofronie Miclescu (1851 -1861)*. Contribuții privind suspendarea și testamentul său, în „Teologie și Viață”, supliment, anul XXXII, nr. 5-8, mai-august, 2022.
278. MATEI, Alexandru-Gheorghe, *Contributions to knowledge of the decree 8570/1860 and the abolition of some hermitages, în 1860, from Moldova*, în „Analele Științifice ale U.A.I.C.”, tom.XXVII/1,Teologie Ortodoxă, Iași, 2022.
279. MOLDOVEANU, Ioan, *Reacții bisericești naționale și internaționale privind secularizarea averilor mănăstirești*. Un preambul la secularizarea averilor bisericești de la 1863 din Principatele Române, în „Secularizarea averilor bisericești” Ed. Basilica, București, 2013.
280. Moșneagu, Bogdan, *B.O.R. și modernitatea. Procesul secularizării și caracteristicile sale*, în AIICN, 2008.

281. NEGRUȚI, Ecaterina, *Moșiile mănăstirilor din Moldova închinare Locurilor Sfinte, după o statistică alcătuită la 1848*, în MMS, an XLIII, 1967, nr.7-8.
282. NIȚĂ, Cosmin, *Proprietățile Mănăstirii Secu din ținutul Roman în perioada 1606-1859*, în Buletinul informativ, nr.V, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2019.
283. SĂSĂUJAN, Mihai, *Situația mănăstirilor românești după secularizare (a doua jumătate a sec. al XIX-lea și prima jumătate a sec. al XX-lea)*, în „Secularizarea averilor bisericești”, Ed. Basilica, București, 2013.
284. SCARLAT, G., *Schitul Dumbrăvița din zona Bucești –Diecheni (c. Ivești)*, în Călăuza Ortodoxă, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, nr.197-198/2005.
285. SCRIBAN, Arhim., *Mănăstirea Doljești (recenzie)*, în „B.O.R.”, anul XLVIII, NR.7-8, 1930.
286. ȘERBĂNESCU, Nicolae, *150 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în BOR, an LXXXVIII, 1970, nr.3-4.
287. ȘERBĂNESCU, Nicolae, *150 de ani de la nașterea domnitorului Ioan Alexandru Cuza*, în BOR, an LXXXVIII, 1970, nr.3-4.
288. SIMIONESCU, Al., *Mănăstirea Agafton, transformarea schitului de călugări „Agafton” în schit de călugărițe*, în Revista Moldovei, anul V, nr.2, Botoșani, 1926.
289. ȘTEFĂNESCU, Sergiu, *Contribuție (modestă) la istoricul mănăstirii Mălinești*, în "Acta Moldaviae Meridionalis", Vaslui, XXX, voi. I.
290. TOMESCU, Const. N., *Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809*, în „Arhivele Basarabiei”, an.3, nr.2, 1931.
291. UDIȘTEANU, Protos. Dionisie, *Schitul Mălinești-Vaslui*, în „Păstorul Tutovei”, nr. L, 1943.
292. VASILESCU, Pr. Athanasie, *Mănăstirea Doljești*, în „B.O.R.”, anul XXIV, nr.2, 1901.
293. VENIAMIN, *Schitul Mălinești (Vaslui)*, în " Buletinul Episcopiei Hușilor", an X, nr.2, februarie 1934.

294. VICOVAN, Ion, *Decretul lui Al. I. Cuza din 1864 și Decretul nr. 410 din 1959 – privire comparativă: context, conținut, consecințe*, în vol. „Răstignirea monahismului românesc: Decretul 410/1959”, Edit. Doxologia, Iași, 2009.
295. ZAHARIUC, Petronel „*O contribuție la istoria mănăstirii Neamț. Două izvoade cu odoarele ei (1800 și 1856)*, în *Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»*, Iași, LIV, 2017.
296. ZAHARIUC, Petronel, *Despre închinările Din ținutul Covurlui, la mănăstirea Sfânta Ecaterina de pe muntele Sinai și la Mitropolia Moldovei și Sucevei*, în „*Studii și Materiale de Istorie Medie*”, vol. XXXVII, 2019.
297. ZUB, Alexandru, M. *Kogălniceanu în perspectiva modernității românești*, în „*Buletin științific*” al UMK, nr. 17, 2008.

Surse online

298. <https://www.curteadeconturi.ro/presedintii-curtii-de-conturi>
299. http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Ion_Ionescu_de_la_Brad
300. http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice/inainte_de_1914/divortul_la_romanii/712/
301. <https://fdocuments.net/document/cronica-inedita-a-lui-andronic-duhovnicul.html%CB%83>
302. <https://www.zf.ro/analiza/top-20-al-celor-mai-mari-proprietari-de-bovine-din-romania-cel-mai-mare-are-3-086-de-vaci-7993198>
303. <https://bisericani.mmb.ro/>
304. <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=3555> accesat
305. <https://www.primariaoltenești.ro/index.php/istoric>
306. <http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=zimbru-balabanesti-galati-schitul-zimbru-biserica-veche-cod-sit-ran-75604.01>

307. <https://www.analizeeconomice.ro/2020/03/cat-ar-valora-astazi-o-para-un-creitar.html>

308. <https://mlnr.xyz/masoni-romani-celebri>